

Jaroszuk, Teresa

"Nauczyciele polscy w Niemczech 1919-1939 : portret zbiorowy", Tadeusz Filipkowski, Olsztyn 1992 : [recenzja]

Rozprawy z Dziejów Oświaty 41, 274-275

2002

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

wiele problemów prześledzić w rozwoju dynamicznym, np. liczba szkół, nauczycieli, uczniów, sprawy finansowe. Lepszą orientację w czytanych tekstach ułatwiłoby niewątpliwie sporządzenie spisów tabel, map i wykresów, których w książce brak.

Niewielkiej korekty wymagają także Tabele nr 20 b (Nauczyciele według stażu pracy powyżej 3 lat) i 20 c (Liczba nauczycieli zakonnych); są w nich błędy w obliczeniach sumujących. Tekst książki wzbogaca 48 czarno-białych fotografii, chociaż numerowane są tylko do 45.

Praca wzbogacona jest także w aneks (s.405–449), który składa się z różnorodnych materiałów: 7 tabel (obejmujących wykazy sióstr przełożonych, nauczycieli świeckich i zakonnych pracujących w szkołach nazaretańskich), a także różnych dokumentów, korespondencji, wizytacji, harmonogramów uroczystości i przykłady tematów pisemnych egzaminów maturalnych. Książkę dodatkowo

urozmaica 12 kolorowych ilustracji, zawiera również wykaz skrótów i bardzo przydatny indeks osobowy.

O walorze naukowym książki stanowi bogaty aparat naukowy. W zamieszczonej na stronach 395–404 bibliografii widać, że autorka wykorzystwała materiały źródłowe z Archiwum Akt Nowych, Urzędu do Spraw Wyznań, Episkopatu Polski, Wydziału Spraw Zakonnych, oraz z licznych archiwów państwowych i diecezjalnych.

Należy podkreślić, że książka s. Barbary Gromady oparta na szerokiej podstawie źródłowej, stanowi bardzo użyteczną monografię szkół nazaretańskich w okresie powojennym okresie. Jest bardzo ważnym przyczynkiem do dziejów prywatnego szkolnictwa zakonnego w Polsce po drugiej wojnie światowej.

Alicja Puszka

Tadeusz Filipkowski, *Nauczyciele polscy w Niemczech 1919–1939. Portret zbiorowy*. Olsztyn 1992, s. 135 Aneksy. Mapa.

Problemy szkolnictwa polskiego w Niemczech stanowiły i nadal stanowią przedmiot zainteresowania wielu historyków, w szczególności historyków oświaty. Praca Tadeusza Filipkowskiego wydana w cyklu „Rozprawy i Materiały Ośrodka Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego w Olsztynie” pod numerem 126 dokonuje przeglądu kondycji zawodowej i społeczno-politycznej nauczycieli polskich, pracujących w Niemczech w latach 1919–1939. Jest częścią drugą większej całości, kontynuacją wcześniej wydanej (w 1989 r.) przez autora rozprawy zatytułowanej *W obronie polskiego trwania*, zawierającej biogramy 108 nauczycieli polskich związanych działalnością oświatową z Warmią, Mazurami i Powiślem.

Recenzowaną pracę można podzielić na dwie zasadnicze części. Pierwszą, czterorzdziałową, próbę monografii problemu i część drugą – aneks z krótkimi biografiami nauczycieli oświaty powszechnej pracujących w Niemczech w okresie międzywojennym. W aneksie zamieszczone są też kserokopie kilku tekstów źródłowych związanych z tematem rozprawy.

Korzystanie z książki ułatwia mapka obrazująca rozmieszczenie szkół polskich w Niemczech, uporządkowana bibliografia i indeks osób.

Praca jest pomyślana jako typowe, naukowe kompendium wiedzy traktujące o nauczycielach polskich, pracujących w Niemczech w latach 1919–1939.

Część monograficzna rozprawy dostarcza odpowiednią ilość faktów i wydarzeń, pozwalających czytelnikowi wytworzyć obraz kondycji nauczyciela polskiego nauczającego w Niemczech.

Rozdział pierwszy wprowadza w ogólnohistoryczne uwarunkowania problemu. Informuje: dla kogo, na jakich zasadach i gdzie organizowane było nauczanie polskie w Niemczech. Szeroko i wnikliwie omawia autor zarówno źródła jak i sposoby finansowania szkolnictwa polskiego w Niemczech. Rozdział drugi zapoznaje z problemem kształcenia nauczycieli szkół powszechnych dla potrzeb oświaty polskiej w Niemczech. Autor szczegółowo zajmuje się wymaganiami formalnymi stawianymi nauczycielom przez władze niemieckie z jednej strony, a wymaganiami moralnymi

i patriotycznymi stawianymi przez stronę polską z drugiej.

Rozdział trzeci, najobszerniejszy, zatytułowany *Kształtowanie się zespołu nauczycieli polskich w Niemczech* podejmuje zagadnienia praktycznego funkcjonowania nauczycieli i zespołów nauczycielskich w warunkach niemieckich. Poruszane są tu, między innymi, problemy urlopów i oceny nauczycieli przez władze polskie. Ponadto rozdział ten zawiera wiele tabelek porównawczych, zestawiających: pochodzenie regionalne nauczycieli, strukturę wieku, wykształcenie itp.

Podjęty jest też problem uposażeń nauczycielskich w zestawieniu z uposażeniem nauczycieli uczących w szkołach niemieckich. Znaczną część rozdziału trzeciego zajmuje zagadnienie zwolnień nauczycieli ze szkół.

Ostatni rozdział, napisany najklarowniej, obrazuje szeroko rozumianą działalność kulturalno-oświatową nauczycieli – pozalekcyjną i pozaszkolną.

Autor dowodzi tutaj, że szkoły polskie na terenach Niemiec międzywojennych były przede wszystkim placówkami polskości, scalającymi i oświecającymi Polaków pragnących pozostać Polakami, a z różnych przyczyn mieszkających poza ojczyzną. W szkołach istniały świetlice prowadzące działalność artystyczną, propagującą tradycje kultury polskiej. Szkoły polskie prowadziły biblioteki z książkami polskimi. Dzięki szkołom rozwijać się mógł polski sport i harcerstwo, integrowały się środowiska polonijne.

Zaletą pracy T. Filipkowskiego jest to, iż stanowi ona uporządkowany zbiór faktów będący źródłem wiedzy o pracy polskich nauczycieli w Niemczech w czasach międzywojnia.

Autorowi nie udało się jednak ustrzeżać wielu nieścisłości, a co najważniejsze – trudno jest odczuć historyczność, czy może lepiej,

dziejowość faktów i wydarzeń w niej omawianych. Nie da się bowiem zaprzeczyć, że dwudziestolecie międzywojenne to burzliwy okres w dziejach nie tylko Polski, ale i Niemiec. Osadzenie omawianej problematyki w rzeczywistości historycznej tamtych lat dałoby czytelnikowi jaśniejszy obraz uwarunkowań pracy polskich nauczycieli w Niemczech.

Generalnie, rozprawa T. Filipkowskiego nie tworzy całości obrazu sugerowanego w podtytule jako „portret zbiorowy”. Gmatwanina faktów i dat czyni wywód mało czytelnym. Nie umniejsza to jednak znaczenia książki jako naukowego opracowania fragmentu dziejów oświaty polskiej w Niemczech. Praca nie tylko ukazuje problem nauczycieli uczących w polskim szkolnictwie w Niemczech, ale i uzasadnia tezę, iż nauczyciel polski zawsze był strażnikiem tożsamości narodowej. Sądzę, że warto dziś zapoznać się bądź przypomnieć zmagania nauczycieli o zachowanie tej tożsamości.

Znajomość przedstawionych przez autora faktów, mocno udokumentowanych źródłami, stanowi dla starszych pokoleń nauczycielskich podstawę do dumy zawodowej, młodszemu zaś może dostarczyć wiele wzorów do naśladowania, do rozwijania twórczych ambicji i dążeń, aby własną pracą pomnażać dorobek poprzednich generacji.

Książka prowokuje do szerszej dyskusji nad rolą polskich placówek oświatowych na obczyźnie nie tylko w przeszłości. Uświadamia jak ważny i wciąż aktualny jest problem oświaty dla mniejszości polskiej w największych skupiskach polonijnych świata.

Pracę Tadeusza Filipkowskiego można zatem polecić zarówno historykom oświaty, nauczycielom, studentom jak i tym wszystkim, którzy interesują się dziejami Warmii, Mazur i Powiśla.

Teresa Jaroszuk

Tadeusz Jałmużna, *Zakłady kształcenia nauczycieli w Łodzi w latach 1918–1998*, Łódź 2001.

Tadeusz Jałmużna w książce pt. *Zakłady kształcenia nauczycieli w Łodzi w latach 1918–1998* przedstawia dzieje łódzkich średnich szkół pedagogicznych kształcących nauczycieli. Książka dzieli się na dwie części. W pierwszej części autor charakteryzuje dwa seminaria nauczycielskie działające w Łodzi w dwudziestoleciu

międzywojennym. Druga część poświęcona została czasom powojennym i opisuje historię liceum pedagogicznego, studium nauczycielskiego oraz kolegium nauczycielskiego.

Książka ma układ problemowy i chronologiczny. Składa się z czterech rozdziałów, z których każdy poświęcony został jednemu typowi